

Stalinista Reaganiin, Gorista Batumiin

R i i k k a N i s o n e n &
M i k k o P a l o n k o r p i

Stalinin perintö Georgiassa kertoo sekä suhtautumisesta menneisyyteen että nykyisyyteen. Koska Georgia oli Stalinin synnyinmaa, hänen henkilöahmollaan on siellä erityinen merkitys. Toisaalta Georgian nykyiset kipupisteet kuten Etelä-Ossetian ja Abhasian konfliktit juontavat juurensa Stalinin kansallisuuspolitiikkaan. Stalinin georgialaisesta taustasta johtuen on Georgiassa ollut enemmän hänen muistomerkkejään kuin useissa muissa entisissä neuvostotasavalloissa. Kommunismin romahtamisen jälkeen Georgia on kuitenkin Baltian maiden ohella suuntautunut voimakkaimmin länteen. Stalinin muistosta on tullut nykyhallinnolle riippakivi. Tunkkainen menneisyys on ristiriidassa dynaamisen uudistuspolitiikan kanssa.

Georgian poliitikot nivovat menneisyyden ja nykyisyyden erikoisella tavalla yhteen. Sisäministeri Vano Merabašvilin mukaan georgialaiset lainsäätäjät olisivat vuoden 2008 sodan jälkeen olleet yhteydessä venäläisiin ja tarjonneet heil-

le huomattavaa rahasummaa Stalinin patsaan pommittamisesta Gorin keskustassa. Venäläisten kieltäytyminen saatettiin Georgiassa nähdä osoituksena siitä, että mikä tahansa venäläinen on säilyttämisen arvoista. Stalinin georgialainen tausta unohtui. Poliitikot käyttävät historiaa raaka-aineena kulloisenkin tarpeen mukaan.

Georgia on viimeaikoina kasvattanut suosiotaan matkailukohteena. Turisteja houkuttelee erinomaisella ruoalla ja viinillä, huikeilla maisemilla ja ikiaikaisella historialla – vuoret ja rantaloma yhdessä paketissa. Oletettuihin vetonauloihin ei enää kuulu Stalin. Rajanveto menneisyyteen tehtiin harvinaisen selväksi kun Georgia päätti hankkiutua eroon Stalin-patsaasta sekä kahdesta Stalin-museostaan, joista suurempi ja tunnetumpi sijaitsi Stalinin synnyinkaupungissa Gorissa ja pienempi mutta omaleimaisempi oli Batumissa Mustanmeren rannalla. Yhteistä molemmille museoille oli kritiikitön Stalinin henkilönpalvonta.

Kaikki alkoi Stalinin kuusimetrisestä patsaasta Gorin keskusaukiolla. Stalin ja Gori pääsivät pääotsikoihin kesällä 2010, kun patsas poistettiin. Patsas oli seissyt keskeisellä paikalla vuodesta 1952. Se oli pystytetty vain vuotta ennen Stalinin kuolemaa. Patsaan poistamisesta kiisteltiin useaan otteeseen. Monet toivoivat että patsas hävitetään, toiset puhuivat säilyttämisen puolesta. Puolustajienkin perustelut vaihtelivat: vanhemman sukupolven keskuudessa Stalinia saatettiin vielä aidosti ihailta, kun taas toiset näkivät patsaan oleellisena historian jäänteenä ja sellaisena säilyttämisen arvoisena.

Gorin Stalin-patsas kahdeksan tuntia ennen sen poistamista. Kuva: Mikko Palonkorpi.

Gorin Stalin-patsas oli tarkoitus siirtää Stalin-museon sisäpihalle, mutta vuoden 2011 syksyllä sitä ei siellä näkynyt. Georgian kuuluisimman Stalin-patsaan nykyinen olinpaikka ei ole yleisesti tiedossa – jossakin se makaa piilossa suuren yleisön katseilta. On tosin vaikea kuvitella, mikä ulkomaalaisia Gorissa kävijöitä kiinnostaisi, jos ei Stalin. Georgian presidentti Mihail Saakašvilin mukaan patsaan poistaminen oli oikea ratkaisu, koska historiaa tulisi lähestyä ”sivistyneesti”. Stalinin paikalle nousee suunnitelman mukaan Stalinin ja elokuun 2008 sodan uhrien yhteinen muistomerkki. Patsaan poistaminen toteutettiin kaikessa hiljaisuudessa keskellä yötä: poliisit häätivät paikalle tulleen kuvausryhmän paikalta. Operaation aikana kaksi toimittajaa loukkaantui.

Keväällä 2012 koitti Gorin Stalin-museon vuoro, josta päätettiin tehdä henkilöpalvonnan sijaan stalinismia ja neuvostovallan sortoa esittelevä museo, Stalinin vainojen uhrien museo. Kulttuuriministeri Nikoloz Ruran sanoin:

”Olemassa oleva Stalin-museo on yhteen sopimaton Georgian nykyisyyden ja ennen kaikkea tulevaisuuden kanssa”. Nykyisellään vainoihin keskittyviä museoita on kaksi. Jo vuonna 2006 avattiin koko Georgian kansallismuseon ylimmän kerroksen kattava neuvostomiehityksen museo, joka sijaitsee keskeisellä paikalle Tbilisin pääkadun Rustavelin varrella. Neuvostomenneisyys herättää yhä tunteita Georgiassa. Kun Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen presidentti Riccardo Migliori kritisoi hiljattain Georgian parlamenttivaalikamppailua tietyistä leninistisistä piireistä, kulttuuriministeri Rurua tyrmäsi kritiikin täysin. Hänen tulkittiin jopa vaatineen Migliorin eroa. Näin kiihkeästi reagoi ministeri, jonka vastualueeseen kuuluvat museoiden ja patsaiden sijoittelu ja nimeäminen, eli merkittävä osa konkreettista menneisyydenhallintaa. Näin herkästi suhtaudutaan jokaiseen viittaukseen neuvostokäytäntöjen jatkumisesta Georgiassa.

Poliittisella kentällä on tavallista, että Ge-

orgian monituhatvuotisesta historiasta ja lähi-
 menneisyydestä poimitaan oman maan kannalta
 edulliset tapahtumat ja kehityskulut sekä ennen
 muuta nykyhallinnon länsimielisyyttä tukevat
 seikat. Neuvostoaika pyritään joko häivyttä-
 mään tai demonisoimaan. Tbilisin lentokentälle
 johtava tie on nimetty kuvaavasti George Bush
 avenueksi. Viime syksynä Tbilisissä paljas-
 tettiin Ronald Reaganin patsas muistuttamaan
 Reaganin ansioista kommunismin kaatamisessa
 sekä symboloimaan Georgian ja Venäjän välistä
 ideologista eroavaisuutta. Eron alleviivaaminen
 on kuitenkin tarpeetonta: siinä missä Georgiassa
 ministeriöiden ja parlamentin edessä ovat jo
 vuosia liehuneet EU:n liput, Venäjällä otettiin
 käyttöön Neuvostoliiton kansallishymni.

Laajemmin tarkasteltuna kyseessä on entiselle
 Itä-Euroopalle tavanomainen ilmiö. Kun kom-
 munismin romahtamisesta on yli kaksikymmentä
 vuotta aikaa, on mahdollista nähdä kuinka am-
 bivalentti suhde historiaan on. Nykypolitiikan
 intressit ovat voimakkaasti läsnä. Museoita
 suljetaan, katuja nimetään uudelleen, patsaita
 ja muistomerkkejä rakennetaan ja sitten taas
 puretaan. Tämä tapahtuu vallitsevien poliittisten
 suhdanteiden tarpeita mukaillen, historiaa käy-
 tetään häikäilemättä politiikan raaka-aineena.
 Menneisyyden uudelleenarvioinnit muokka-
 sivat Itä-Euroopan maiden katukuvaa ja mai-
 semaa jo kommunismin kaudella. Esimerkiksi
 Tšekkoslovakiaan pystytettiin aikanaan maail-
 man suurin Stalin-patsas. Koska rakennushanke
 oli suuri, ehti Stalin kuolla ennen sen valmistu-
 mista. Kun poliittiset suhdanteet muuttuivat, rä-
 jäytettiin Stalin-patsas vuonna 1962. Näkyvällä
 paikalla lähellä Prahann linnaa sijainneen patsaan
 paikalla ei ole sittemmin ollut mitään, lukuun
 ottamatta vuotta 1996, jolloin Michael Jackson
 konsertoi Prahassa ja patsaan paikalle pystytet-
 tiin hänen valtava näköispatsaansa.

Gorista liikkelle lähtenyt Stalinin-muiston
 uudelleenarviointi eteni seuraavaksi Batumiin,
 jossa vielä pari vuotta sitten oli toinen Stalin-
 museo. Nyt museo on – kaikessa hiljaisuudes-
 sa – suljettu, mikä ei ole ihme, onhan Batumi
 Saakašvilin lempikaupunki, jota kovaa vauhtia

*Batumin Stalin-museon sisäänkäynti kesällä
 2010. Kuva: Riikka Nisonen.*

kunnostetaan vastaamaan presidentin ihanteita.
 Näyttää siltä, että hulppeat suihkulähteet ja neu-
 vostomenneisyyden jäänteet eivät mahdu samaan
 kaupunkikuvaan.

Batumissa Stalin oli paremmin piilossa
 tunnekuohuilta. Museo sijaitsi hirmuhallitsijan
 imagon kannalta vaatimattomassa ympäris-
 tössä, vilkkaan basaarikadun päädyssä, etäällä
 Batumin keskustasta. Museon pihassa tarkkaili
 katua tuimasti Josif Vissarionovitš Džugašvilin
 rintakuva. Kun kävimme museossa vuonna
 2010, nuoremmista batumilaisista vain harva
 tiesi Stalin-museosta. Paikallisen Stalin-museon
 vaiheet noudattelivat alueen historiapolitiikkaa.
 Museo avattiin ensimmäisen kerran vuonna
 1934. Se suljettiin vuoden 1956 jälkeen, kun Sta-
 linin henkilökultti purettiin. Brezhnevin aikana
 se avattiin jälleen. Neuvostoliiton romahdettua
 museo suljettiin vuonna 1991, mutta avattiin taas
 Shevardnadzen presidenttikaudella.

Museo oli pieni, vaatimaton ja autenttinen, ja
 siinä juuri oli sen viehätys. Se oli neuvostoliitto-
 laisen mallin mukaan toteutettu: punaiset seinät
 ja lasivitriinit. Museossa kävi oppaan mukaan
 ainoastaan ulkomaalaisia. Georgianlaisilla on
 muuta ajateltavaa kuin historia. Museo-opas
 aloitti kierroksen toimistostaan, joka oli kuin osa
 museota. Kirjahylly oli täynnä vanhoja nahka-
 kantaisia Stalin-niteitä, erikokoisia ja muotoisia
 Stalin-pystejä ja tauluja.

Peräseinällä oli valtava Stalinin muotokuva.

Opas yllytti vierailijoita kuvaan Stalinin työpöydän ääressä. Museokierros oli opastettu ja pääsymaksu hyvin edullinen. Museon ehdoton vetonaula oli intomielinen museo-opas. Suhteellisen nuoresta iästään huolimatta hän oli täynnä ihailua Stalinia kohtaan. Maansa historiaa työkyseen tutkiva opas vakuutti, että Stalin oli kaikin tavoin ihailtava johtaja: viisas ja viehättävä sekä ennen muuta erinomainen runoilija.

Varsinainen kierros alkoi toisesta museon kahdesta päähuoneesta. Huoneeseen oli proosallisesti sijoitettu arkisia huonekaluja ja käyttöesineitä, muun muassa sänky, pöytä, astioita sekä Stalinin käyttämä pyyhe. Seinillä oli tauluja, joissa Stalin esiintyy. Museon päätilassa oli suurehko Stalinpatsas ja historiallinen näyttely, joka koostui seinät kattavista lasivitriineistä, joissa on valokuvia ja kronologisessa järjestyksessä historiallisia asiakirjoja ja valokuvia. Niiden avustuksella opas esitteli Stalinin elämänkaaren. Batumin museon erikoisuutena olivat Stalinin Batumin aikaa esittelevät dokumentit ja pienoismallit. Stalin päätyi Batumiin, kun hän joutui vuonna

Stalin työpöytänsä takana. Kuva: Riikka Nisonen

1901 pakenemaan Tbilisistä pidätyksen uhkaa. Siellä hän jatkoi vallankumoustoimintaansa ja vaihtoi useasti piilopaikkaa. Kaupungissa suunniteltiin mittavaa työläisten mielenosoitusta, josta uumoiltiin veristä. Stalin pääsi sen suunnittelussa johtavaan asemaan. Mielenosoituksen jälkeen Stalin pakeni hetkeksi vuorille, mutta palasi jälleen Batumiin. Huhtikuussa 1902 Stalin pidätettiin ja hän joutui paikalliseen vankilaan.

Suomalaista Stalin-aiheisista tauluista kiinnosti erityisesti Stalinin ja Leninin Tampereen kohtaamista kuvaava maalaus. Kun opas kuuli Tampereen Lenin-museosta, häntä kiinnosti erityisesti pääsymaksun suuruus. Opas esitteli varastokoppia muistuttavan pienen huoneen kirjastoksi. Muutamien kirjojen sijaan silmään pistivät komerossa avohyllyillä lojuneet, näyttelystä poistetut Stalin-esineet, kuten useat kolhiintuneet diktaattorin päät. Tässä vaiheessa opas jo liehutti Georgian Neuvostotasavallan aikaista lippua ja yllytti museokävijää valokuvaan sen edustalla, Stalin-patsaan vierellä. Selväksi tuli, että kaikenlainen Stalinia kohtaan esitetty kritiikki kaikuisi kuuroille korville.

Georgiassa menneisyyden käsittely on ollut haasteellista, koska suhteet ulkomaailmaan eivät tasoittuneet samalla tavalla 1990-luvun alussa kuin monessa muussa entisessä sosialistimaassa. Suhde Venäjään on vaikea ja historia on poliitikoille tärkeää raaka-ainetta. Niissä argumenteissa Stalinilla on oma paikkansa, mutta ei Gorin keskustassa. Historian, joka koostuu traagisistakin tapahtumista ja hirmuisista hallitsijoista, ei anneta puhua puolestaan. Georgiassa ei luoteta siihen, että patsaat ja aikalaisten perustamat museot kertovat parhaiten omasta ajastaan – siitäkin, kuinka henkilöpalvontaa on harjoitettu patsaiden ja museoiden muodossa. Menneisyyden piilottaminen yleisön ja, samalla myös historiantutkijoiden, katseilta johtaa yksipuoliseen kuvaan maan historiasta ja vaikeuttaa siten myös tulevaisuuden rakentamista aikaisempaa moniulotteisemmaksi.